

SOSH

HERRI BAT GERRAREN ETA BAKEAREN ARTEAN

Hona hemen Shosh, Karabakh Garaia (armenieraz, Artsakh) eskualdeko herria, gaur egun armeniarren eta azerbaijandarren arteko muga berrian kokatuta. Bertako herritarrek etsaiaren mugimenduak begi-bistan dauzkate balkoietara ateraz gero. Duela urtebete hasi zen gerran galdutakoaren oroigarri gordina.

  LILIT SHAHVERDYAN

2020ko irailaren 27an, Karabakh Garaiko errepublikaren aurkako eraso handi bati ekin zion Azerbaijanek, eta horrela Sobietar Batasunaren garaietatik konpondu gabe dagoen lurralde-gatazka berpiztu. Azaroaren 11n, bi aldeek su-etena sinatu zuten, Errusiaren bitartekotza-lanen medioz.

Gerra hasi aurretik, 621 lagun bizi ziren Shosh herrian. Udalaren arabera, gaur egun 480 lagun bizi dira, eta haietako 37 errefuxiatuak dira, Artsakheko lurralde okupatuetatik etorriak. Shoshen bonbardaketa gogorak jasan behar izan ditu, bai Karabakheko lehen gerran (1991-1994), bai 2020koan. Andreas Margaryan, 64 urteko gizona, herriko alkatea izan zen sobietar garaian; egun, nekazaritzan eta erlezaintzan aritzen da. Birritan berreraiki du bere 150 urteko harrizko etxea, eta irmoki dio berriz ere egiteko prest dagoela, bere seme-alabei zor dien ondasuna baita.

“Denok dugu geure eginbeharra herri honetan. Ez baduzu egitekorik, ez zara komunitatearen parte”, dio behin eta berriaz Margaryanek. Arbasoen etxea ater-

pe daukan bitartean, tinko eusten dio Shoshen onerako lanari, eta bere onena eskaintzen du.

Shosheko umeak inguruan daukaten arriskuaren jabe dira dagoeneko, eta ez diote beren eginbeharrekoari iskin egiten. 2020ko irailaren 27ko goiz hura ez zen beldurrezko filmen modukoa izan Artyomentzat, gauza berria eta ohiz kanpokoa baizik: tiro-hotsak aditu zituen eta sutan zegoen material militarren kea ikusi. Artyomek 10 urte ditu, baina bere irudimenean iragan mendeetako soldadu baten gisakoa du bere burua. Zorigaitzeko irailaren 27 hartan, beldurrak ez zuen Artyom hartu: erasopean zegoen ondoko herri batera familiaren behien bila joan zen, berarentzako babeslekua topatu baino lehen.

XIX. mendearen erditik, Suren Babayanen arbasoak herrian bizi izan dira. Babayanek sei hamarkada eman ditu Shoshen alde lanean, gerrara birritan joan da, eta denetariko bizipenak dauka: harreman oneko garaiak azerbaijandarrekin, hurrengo bonbak bere etxea joko ote duen beldurra... Larreak

eta abereak galdu ditu, senideak zein adiskideak; baina bizilagunak oraindik haien lurren jabe direnez, itxaropena ez zaio erabat agortu. Herria berpizten hasi da aurreko gerran bonbardaketa latzak jasan ondoren. Kalteak apurka-apurka konpontzen ari dira estatuaren laguntzei esker, herriko jendea bere txokora itzuli da eta bakoitzak bizitzaren ohiko erritmoari heldu dio berriz. Hala ere, Surenen esanetan, laino artean dago bazter txiki honen etorkizuna.

“Adineko gizona naiz eta denetarik ulertzeko gai naiz”, dio Babayanek, “baina nolatan eduki ote dezaketek gazteek itxaropenik etorkizunean beren lurra etsaiaren esku badaude? Ez gara geure etorkizunaren jabe. Argitu gabeko kontu lausoa dugu etorkizuna”.

Armeniako Errepublikak 95.000 milioi dram (175 milioi euro) eskaini ditu Karabakh Garaiko krisia gainditzeko. Horietatik, 3.600 milioi dram (6,7 milioi euro) ekonomia garatzeko inbertituko dira. Armen Tovmasyan Karabakh Garaiko ekonomia-ministroaren arabera, ekonomiaren sektore guztiak

Goian, Samvel Babayan familiako zuhaitz genealogikoarekin. Babayanek dio gerra pasa zuela sofa horretan eserita, etxean bonba noiz eroriko zain. Behean, Andreas Margaryanen bi biloba. Bere etxea noiz berreraikiko irrikaz dago, umeak baldintza onetan haz daitezen. Teilatua hondatuta dago, eta laster konponduko dute.

gainbeheran daude, etxegintza izan ezik. Azken alor horrek %106ko igoera izan du, gerrak nonahi suntsitu duena konpontzeko ahaleginen esker. Shosheko azpiegiturak kalte handia jasan zuten, eta herrian berreraiketa lanak aribidean daude, gerrak hondatutako 150 eraikinak konpondu arte.

Shoshek nekazaritzarako lursailak galdu ditu: ezin dira abereak larratu, muga gurutzatzea arriskutsua baita. Udalak dioenez, 2021eko ekainean, lapurtutako bi zaldi berreskuratuz zituzten, errusiarren bitartez egindako negoziaketei esker. Gerora, ordea, azerbaijandarrek beste lau zaldi ostu zituzten. Bestetik, Shoshetik gertu egindako operazio militarrengatik herriko zazpi gizon hil ziren, udalaren arabera.

Gaur egun, herriak ez dauka arazo handirik argindarrarekin eta ur korrontearekin, baina ezin da ziurtatu etorkizunean hala jarraituko duenik. Arayik Harutyunyan Karabakh Garaiko lehen-dakariak adierazi du estatuko nekazaritza sustatzeko proiektu berriak abian dituela; gehienbat, lursailak banatu nahi dituzte nekazariak aritu ahal izateko. Abereen kopurua handitzeko ahalegin handiak egin dituzte: gobernuak 10.767 animalia eman dizkio Shosh herria barne hartzen duen Shushi eskualdeari. Karabakh Garaiko Errepublikako ekonomia-ministroaren arabera, gobernuak ganadua erregulatzeko eta larreak kudeatzeko programak ere jarri ditu abian Shoshen eta beste herritan.

Bizilagun guztiek ez zuten berdin jokatu gerra bitartean: emakumeak, adinekoak eta umeak Armeniara joan ziren, behin-behineko aterpe bila. Gizonek, ordea, beren etxeen defentsa lehenezi zuten. Amnistia Internazionalaren txosten ofizial baten arabera, Armeniak 109.000 errefuxiatu eta asilo-eskatzaille inguru hartu zituen 2020ko urriarte. 2021eko maiatzean, 37.700 ziren oraindik.

Babayanek eta Margaryanek ahal zuten guztia egin zuten herriaren egonkortasuna mantentzeko Azerbaijango artilleriak etengabe bombardatzen zuen bitartean. Semeak frontean zeudela, Margaryanek militarrek hornitzeko lanetan laguntzen zuen herriko bizilagunek osatutako soldadu taldearekin batera. Aberriaren aldeko konpromisoa hartzearen garrantzia nabarmendu nahian, film bateko esaldi bat aipatu digu: “Azkenean, denok hilko gara, baina inbidia izango diegu aberria babesteaga-

tik erori zirenei. Askatasunaren alde hiltzea, heriotza santua da”. Margaryanek Shosh defendatzeko konpromiso irmoa erakutsi digu, herritarrek erakusten duten lanerako prestutasunak elkar animatzeko balio baitie. “Nire bilobak etxe honetan biziko dira haien segurtasuna bermatzeko gai naizen bitartean”, diosku, beste askoren iritziaren antzera.

Soldadu izateko amets egiten duen bitartean, Artyom gurasoekin, aitona-amonekin eta lehengusu txikiekin batera bizi da. Amonak, Julietta Grigoryanek, 59 urte ditu eta herriko ikastetxean garbitzaile egiten du lan. Gerra bitartean herritik kanpo egon zen, bere koinata erditzeaz zegoela eta. Armenian, Masis herrian, aterpe hartu zuten, eta han jaiotzen umea. Masisen igarotako egunak atseginez gogoratzen ditu, harrera adikorra egin baitzioten. “Gure auzokoak yezidiak ziren”, gogoratu du, “eta ostiraleroko jakiak ematen zizkiguten: okela, kafea, eta azukrea. Den-dena pertekatu zuten gurekin”.

Bizi baldintza egokirik ez izan arren, Julieta eta familia su-etena eta gutxira itzuli zen herrira, ume jaioberriarekin batera. Estatuaren eta zenbait nazioarteko GKEren laguntza jaso dute –besteak beste, Gurutze Gorriaren Nazioarteko Batzordearena–, baina familiak oraindik mehatxua gertu sentitzen du, Azerbaijango soldaduak leihotik ikusgai diren heinean. Herritarrek abereengatik kezkatuta daude, herriko lurrak ez baitira ereiteko edota abereek baz-

katzeko egokiak. Gehienetan, azerbaijandarrek bereganatzen dituzte muga gurutzatzen duten abereak, nahiz eta bake misioako soldadu errusiarrek animaliak berreskuratzen saiatzen diren batzuetan. Grigoryanek lantzen zuen lurra mugaz bestaldea dago, baina orain pasabidea ia beti itxita dago eta errusiarren bitartekaritza baino ezin da ireki. Grigoryanek diosku: “Behin senarra eta biok harantz abiatu ginen, baina azerbaijandarrek ez ziguten gurutzatzen utzi. Beste behin ere itzuli ginen, orduan tiro egin zuten aireratu izutzeko. Bai, errusiarren laguntzaz uza biltzera joatea posible dugu, baina ezin dugu lurra askatasunez landu”.

Bake misioan dauden soldadu errusiarren presentziak ez du jendearen gogo asko animatzen. Oraintsuko gerrak kolokan jarri du autogobernua, eta Margaryan haren balioaz kontziente da. “Independentzia, ereserkia eta bandera: armeniarrek mendeak eman dituzte balio horiek lortzeko borrokan. Eta orain borroka hori galtzen ari gara”, dio. “Neure etxean meneko sentitzen naiz. Giltzak badauzkat, baina ez naiz etxearen jabe”. Babayan bat dator iritzi horrekin: bere iritziak, Karabakh Garaia ez da inoiz inoren eskutan egongo, gatazka-auzia izango da betiko. Uste du errusiarren presentzia beste aukerarik ez dagoela. “Geure ahotsa entzuteko prest azaltzen diren heinean, haiekin fidatu behar gara. Alde egiten badute, noren atea joko ote dugu?”, dio Babayanek.

Lorik gabeko gauak eta gerrako izugarrikeriak pairatu zituenekoa izan zen Babayan, etsaiaren eskuetatik hain gertu zegoen herrian geratu zenetariko bat. Egun ilun haietan, emaztea zen bere euskarri nagusia. Emaztea urriaren amaierara arte ez zen herritik joan, ordurako etxean emandako segundo oro sufrikario hutsa baitzen. “Sofa honetan esertzen ginen emaztea eta biok, eta inguruko etxeak lehertzean sortzen zen burrunba entzuten genuen, geurea joko zuen bonba noiz iritsiko”. Hala ere, nahiz eta heriotzaren itzala gertu izan, Babayanek aktibo jarraitu zuen. Hiru semeak frontean zeuden bitartean, auzokoen abereak zaintzen eta jendea Stepanakertera autoz eramaten aritu zen. Abere asko sufritu eta hil egin zen bonbardaketan eta arreta ezaren ondorioz, baina Babayanek bere abereetako batzuk salbatzea lortu zuen.

Bizi-erritmoari eusteko zailtasunak gorabehera, bizilagunek atxikipen sentimendu handia dute oraindik Shoshekiko. Arrotza egiten zaie herria uztearen ideia bizitza hobea lortzeko asmoz. Herriko arazo ugariak konponbidea behar dutela, jendeak hori ikusi eta esku hartzeko beharra sentitu du. Margaryan sunsitutako teilatua konpontzeko lanak bukatzeaz da, datorren neguari begira. Ez du zalantzarik bere biloben bizi-baldintzak hobetzeko lanean aritzeko orduan. “Herriarekin lotura sentitzen duen horrek bere azken arnasa eskainiko du Shoshen alde”, dio Margaryanek, “hauxe da gure patua eta ez genioke iskin egin beharko”.

Samvel Babayanek ere itxaropen iturri oparoa du, bere semearen adoreak elikatzen diona: bizitza berria sortzeko ahalegin bizietan dihardu, ogibidea ematen zioten angurri-soroak galdu dituen

arren. Seme nagusiaren lurra Aghdamen zeuden, gerraren ondorioz orain Azerbaijango mugen barruan dagoen herria. “Fedea galdu nuen etorkizunean une batez”, dio Babayanek, “baina, zorionez, neure aurreikuspenak okerrak ziren”. Ez-behar hori gaingitu eta Askeranen lursail berriak lantzen hasi ziren semeak, armeniarren eskuetan mantendu den herri batean. Horrek Babayan kontsolatu du, gozotik sinetsita dago oraindik ere aukeak badaudela. “Semeek Errusiara joatea zeukaten, larreak galdu dituzten askok egin zuten bezala, baina hementxe geratu ziren. Itxaropenari eutsi zioten, eta haie-taz harro nago”, dio. Uste du etorkizuna bermatu nahi duen orok lanean hasteko beharra daukala.

“Heriotza halabeharrez etorriko zaigu”, dio. “Egun, ordea, bizitzari eusteko unea da”. ●

2. FINALURREKOA

GALDAKAO Azaroaren 27an, zapatua, 17:00etan, Urreta kiroldegian

www.bertsazole.eus/bizkaikotxapelketa
www.bertsosarrerak.eus

Aitor Bizkarra Ruiz, Aitor Etxebarriazarraga Gabiola, Etxahun Lekue Etxebarria, Josune Aramendi Perez, Oihana Bartra Arenas eta Xabat Gallettebelitia Abaroa.

BIZKAIKO
BERTSOLARI
TXAPELKETA
2021

Antolatzailea: Bertsolaritza: Laguntzailea: